

Kohtulahendite kogumik

KOHTUJURISTI ETTEPANEK
PEDRO CRUZ VILLALÓN
esitatud 19. detsembril 2012¹

Kohtuasi C-478/11 PLaurant GbagboversusEuroopa Liidu Nõukogu

Kohtuasi C-479/11 PKatinan Justin KonéversusEuroopa Liidu Nõukogu

Kohtuasi C-480/11 P

Akissi Danièle Boni-ClaverieversusEuroopa Liidu Nõukogu

Kohtuasi C-481/11 PALcide DjédjéversusEuroopa Liidu Nõukogu

Kohtuasi C-482/11 PAffi Pascal N'Guessan

versus

Euroopa Liidu Nõukogu

Apellatsioonkaebus — Seoses olukorraga Côte d'Ivoire'is teatud isikute ja üksuste suhtes kohaldatavad piiravad erimeetmed — Rahaliste vahendite külmutamine — Liidu territooriumile sisenemine — Asjaomaste meetmete isiklikult teatavaks tegemata jätmine — Õiguskaitse kättesaadavus — Tähtaeg — Üldkohtu kodukorra artiklid 111 ja 113 — EL põhiõiguste harta artikkel 47

1. Käesoleva viie apellatsioonkaebusega Üldkohtu määruste peale, millega tunnistati vastuvõetamatuks hagit, mille asjaomased isikud esitasid nõukogu poolt Côte d'Ivoire'is ÜRO Julgeolekunõukogu egiidi all toimuva rahu ja julgeoleku taastamise protsessi raames võetud teatavate meetmete peale, on Euroopa Kohtule antud võimalus arendada oma kohtupraktikat edasi liidu poolt tagatud õiguse osas tõhusale õiguskaitsevahendile seoses tema institutsioonide aktidega, millega seda liiki meetmed kehtestatakse.

2. Erinevalt 3. septembri 2008. aasta otsusega Kadi ja Al Barakaat International Foundation vs. nõukogu ja komisjon² lahendatud kohtuasjadest ning 16. novembri 2011. aasta otsusega Bank Melli Iran vs. nõukogu³ lahendatud kohtuasjast ei paluta käesolevate kohtuasjade puhul Euroopa Kohtul otsustada selliste otsuste õiguspärasuse üle, millega kehtestatakse teatavad piiravad meetmed apellantide suhtes, vaid selliste Üldkohtu lahendite õiguspärasuse üle, millega tunnistati apellantide poolt kõnealuste meetmete peale esitatud hagit vastuvõetamatuks.

3. Ette rutates märgin, et minu arvates – võttes arvesse asja erilisi asjaolusid – oleks tulnud anda apellantidele võimalus esitada Üldkohtus võistlevalt oma väited nii seoses ajahetkega, millal nad said tegelikult teada neid puudutavatest meetmetest, kui ka isegi seoses vääramatu jõu esinemise võimalusega vastavalt kõnealuse kohtu kodukorra artiklis 113 sätestatule – ning seetõttu tuleb nõustuda teise väitega, mis antud apellatsioonkaebustes esitatakse. Ehk teisisõnu leian, et antud asjaolusid arvesse võttes rikkus Üldkohus õigusnorme, kui jättis pikemalt kaalutlemata kõnealused hagit kui „ilmselgelt” hilinevad vastu võtmata, tehes seda üksnes asjaomaste hagiavalduste alusel vastavalt nimetatud kodukorra artiklile 111.

1 — Algkeel: hispaania.

2 — Liidetud kohtuasjad C-402/05 P ja C-415/05 P, EKL 2008, lk I-6351.

3 — Kohtuasi C-548/09 P, EKL 2011, lk I-11381.

I. Taust ja õiguslik raamistik

4. 15. novembri 2004. aasta resolutsiooniga nr 1572 (2004) otsustas ÜRO Julgeolekunõukogu (edaspidi „julgeolekunõukogu“) ÜRO põhikirja VII peatüki alusel ning olles seisukohal, et Côte d'Ivoire'i siseolukord ohustas piirkonna rahu ja julgeolekut, kehtestada teatavad piiravad meetmed (reisimiskeeld ning rahaliste vahendite, finantsvara ja majandusressursside külmutamine) isikute ja üksuste suhtes, kelle määras kindlaks selle jaoks sama resolutsiooniga loodud komitee (edaspidi „sanksioonide komitee“).

5. Alates 13. detsembrist 2004 võeti liidus vastu rida õigusakte, mille eesmärk oli kohaldada kõnealust julgeolekunõukogu resolutsiooni⁴.

6. Kui ÜRO tunnustas Alassane Ouattara valimist Côte d'Ivoire'i Vabariigi presidendiks 2010. aasta 31. oktoobrist 28. novembrini selles riigis toimunud valimisprotsessi tulemusel, kutsus Euroopa Ülemkogu 17. detsembril 2010 kõiki Côte d'Ivoire'i tsiviil- ja sõjalisi juhte alluma president A. Ouattara võimule, kinnitades liidu plaani kohaldada karistavaid meetmeid nende suhtes, kes takistavad rahva tahte austamist.

7. Selleks et kehtestada piiravad meetmed teatud isikute suhtes, keda julgeolekunõukogu või sanktsioonide komitee ei ole küll kindlaks määranud, kuid kes takistasid rahu ja riigisisest lepituspotsessi Côte d'Ivoire'is ja eelkõige kujutasid endast ohtu valimisprotsessi edukale lõpuleviimisele, võttis nõukogu 22. detsembril 2010 vastu otsuse 2010/801/ÜVPJ,⁵ millega lisas – meid huvitavas osas – käesoleva kohtuasja kahe apellandi nimed isikute nimekirja, kelle suhtes piiravaid meetmeid kohaldatakse.

8. Eelkõige sõnastati otsusega 2010/801 ümber otsuse 2010/656 artikli 4 lõige 1, mis sätestab:

„1. Liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed, et takistada oma territooriumile sisenemast või seda läbimast järgmisi isikuid:

- a) I lisas loetletud isikud, kelle on kindlaks määranud sanktsioonide komitee [...];
- b) II lisas loetletud isikud, kes ei ole kantud I lisas olevasse nimekirja ning kes takistavad rahu ja riigisisest lepituspotsessi ja eelkõige kujutavad endast ohtu valimisprotsessi edukale lõpuleviimisele.”

9. Otsusega 2010/801 otsuse 2010/656 II lisas esitatud nimekirja lisatud isikute seas on üles loetletud järgmised isikud koos asjaomaste täpsustustega:

- 1. Pascal Affi N'Guessan / Sünniaeg ja -koht: 1. jaanuar 1953, Bouadikro [...] / Côte d'Ivoire'i Rahvarinde sekretär, endine peaminister. Radikaalsete seisukohtade võtmine ja aktiivne väärinfo levitamine. Vägivallale õhutamine.

[...]

4 — Nõukogu 13. detsembri 2004. aasta ühise seisukohaga 2004/852/ÜVPJ Côte d'Ivoire'i vastu suunatud piiravate meetmete kohta (ELT L 368, lk 50) nägi nõukogu ette julgeolekunõukogu resolutsioonis nr 1572 (2004) ette nähtud meetmete kohaldamise, sealhulgas selliste isikute rahaliste vahendite ja majandusressursside külmutamise, kes ÜRO pädeva sanktsioonide komitee hinnangul kujutavad ohtu rahuprotsessile ja rahvuslikule leppimisele Côte d'Ivoire'is. Ühises seisukohas 2004/852 kirjeldatud meetmete rakendamiseks võttis nõukogu 12. aprillil 2005 vastu määruse (EÜ) nr 560/2005, millega kehtestatakse teatavate isikute ja üksuste vastu suunatud piiravad meetmed seoses olukorraga Côte d'Ivoire'is (ELT L 95, lk 1). Ühist seisukohta 2004/852 uuendati ja muudeti viimast korda nõukogu 18. novembri 2008. aasta ühise seisukohaga 2008/873/ÜVPJ, millega uuendatakse Côte d'Ivoire'i vastu suunatud piiravaid meetmeid (ELT L 308, lk 52), ning tunnistati lõpuks kehtetuks ja asendati nõukogu 29. oktoobri 2010. aasta otsusega 2010/656/ÜVPJ, millega uuendatakse Côte d'Ivoire'i vastu suunatud piiravaid meetmeid (ELT L 285, lk 28).

5 — 22. detsembri 2010. aasta otsus, millega muudetakse otsust 2010/656 (ELT L 341, lk 45).

13. Laurent Gbagbo / Sünniaeg ja -koht: 31. mai 1945, Gagnoa / Väidetav Vabariigi president.”

10. Võttes arvesse Côte d'Ivoire'is valitseva olukorra tõsidust, muudeti otsusega 2011/17/ÜVJP⁶ veel kord otsust 2010/656 eesmärgiga lisada uued isikud otsuse 2010/656 II lisas esitatud nimekirja. Meid huvitavas lisati nimekirja sel korral järgmised nimed:

„17. Danièle Boni Claverie (Prantsusmaa ja Côte d'Ivoire'i kodanik) / Väidetavalt naiste-, pere- ja lasteküsimuste minister. Osalemine Laurent Gbagbo ebaseaduslikus valitsuses.

[...]

27. Koné Katina Justin / Väidetavalt eelarve eest vastutav minister. Osalemine Laurent Gbagbo ebaseaduslikus valitsuses.”

11. 14. jaanuaril 2011 muudeti taas otsust 2010/656 otsusega 2011/18/ÜVJP⁷, millega kehtestati täiendavad piiravad meetmed, eelkõige rahaliste vahendite külmutamine, isikute suhtes, kes olid loetletud II lisas esitatud nimekirjas, mida omakorda muudeti. Nimetatud otsusega sõnastati ümber otsuse 2010/656 artikli 5 lõiked 1 ja 2, mis said järgmise sõnastuse:

„1. Külmutatakse kõik rahalised vahendid ja majandusressursid:

- a) mis kuuluvad I lisas loetletud, sanktsioonide komitee poolt kindlaks määratud ning artikli 4 lõike 1 punktis a osutatud isikutele või on nende otsese või kaudse kontrolli all, või mida valdavad üksused, mille omanikuks on või mida otseselt või kaudselt kontrollivad kas eespool nimetatud isikud või nende nimel või nende juhtimisel tegutsevad sanktsioonide komitee poolt kindlaks määratud muud isikud;
- b) mis kuuluvad II lisas loetletud isikutele või üksustele, kes ei ole kantud I lisas sisalduvasse loetellu ning kes takistavad rahuprotsessi ja rahvuslikku leppimist ning eelkõige ohustavad valimisprotsessi nõuetekohast läbiviimist, või on nende otsese või kaudse kontrolli all, või mida valdavad üksused, mille omanikuks on või mida otseselt või kaudselt kontrollivad kas eespool nimetatud isikud või nende nimel või nende juhtimisel tegutsevad muud isikud.

2. Rahalisi vahendeid, finantsvarasid ega majandusressursse ei anta otseselt ega kaudselt lõikes 1 osutatud isikute või üksuste käsutusse ega nende toetuseks.”

12. Et tagada kooskõla nõukogu otsuse 2010/656 I ja II lisa muutmise ja läbivaatamise protsessiga, võttis nõukogu samal 14. jaanuaril 2011 vastu määruse (EL) nr 25/2011,⁸ sõnastades määruse nr 560/2005 artikli 2 ümber järgmiselt:

„1. Külmutatakse kõik rahalised vahendid ja majandusressursid, mida I või IA lisas loetletud füüsilised või juriidilised isikud, üksused ja asutused omavad või mis on nende valduses või kontrolli all.

2. Rahalisi vahendeid ega majandusressursse ei anta otseselt ega kaudselt I või IA lisas loetletud füüsiliste või juriidiliste isikute, üksuste või asutuste käsutusse ega nende toetuseks.

3. Keelatud on teadlikult ja tahtlikult osaleda tegevuses, mille eesmärgiks või tagajärjeks on otsene või kaudne kõrvalehoidmine lõigetes 1 ja 2 osutatud meetmetest.

6 — Nõukogu 11. jaanuari 2011. aasta otsus, millega muudetakse otsust 2010/656 (ELT L 11, lk 31).

7 — Nõukogu 14. jaanuari 2011. aasta otsus, millega muudetakse otsust 2010/656 (ELT L 11, lk 36).

8 — Määrus, millega muudetakse määrust nr 560/2005 (ELT L 11, lk 1).

4. I lisa on loetletud füüsilised või juriidilised isikud, üksused ja asutused, kellele on osutatud otsuse 2010/656/ÜVJP (muudetud kujul) artikli 5 lõike 1 punktis a.

5. IA lisa on loetletud füüsilised või juriidilised isikud, üksused ja asutused, kellele on osutatud otsuse 2010/656/ÜVJP (muudetud kujul)."

13. Mis puutub A. P. N'Guessanisse, L. Gbagbosse, K. J. Konésse ja A. D. Boni-Claverie'sse, siis nende nimed jäid otsuse 2010/656 II lissasse ning lisati määruse nr 560/2005 IA lisa esitatud loetellu.

14. Julgeolekunõukogu võttis 30. märtsil 2011 vastu resolutsiooni 1975 (2011), mille I lisa loetletakse rida isikuid, kes on takistanud rahu- ja lepitusprotsessi Côte d'Ivoire'is ning ÜRO ja muude rahvusvaheliste osaliste tegevust selles riigis ning kes on tõsiselt rikkunud inimõigusi ja rahvusvahelist humanitaarõigust. Kõnealuses lisa olid loetletud järgmiste käesoleva kohtuasja apellantide nimed: L. Gbagbo, A. P. N'Guessan ja A. Djédjé.

15. 6. aprillil 2011 võttis nõukogu vastu uued õigusaktid selles küsimuses. Esiteks otsuse 2011/221/ÜVPJ⁹, millega muudeti veel kord otsust 2010/656, ja määruse (EL) nr 330/2011¹⁰, millega muudeti määrust nr 560/2005. Mõlema õigusaktiga kehtestati täiendavad piiravad meetmed ja muudeti otsuse 2010/656 I ja II lisa ning määruse nr 560/2005 I ja IA lisa esitatud loetelusid.

16. Nimetatud muudatuste kohaselt arvati L. Gbagbo ja A. P. N'Guessan otsuse 2010/656 II lisa nimekirjast välja ja lisati sama otsuse I lisa nimekirja. A. Djédjé omakorda lisati kõnealuse otsuse I lisa nimekirja koos järgmise märkusega: „Laurent Gbagbo lähedane nõunik: Laurent Gbagbo ebaseaduslikus valitsuses osalemine, rahu- ja lepitusprotsessi takistamine, avalik vaenu ja vägivalda ohutamine.”

17. Otsuse 2010/656 artikli 7 hiljutine redaktsioon¹¹ sätestab:

„1. Kui julgeolekunõukogu või sanktsioonide komitee määrab loetellu kantava isiku või üksuse, kannab nõukogu selle isiku või üksuse I lissasse.

2. Kui nõukogu otsustab kohaldada isiku või üksuse suhtes artikli 4 lõike 1 punktis b osutatud meetmeid, muudab ta vastavalt II lisa.

3. Nõukogu edastab oma otsuse, sealhulgas loetellu kandmise põhjused asjaomasele isikule või üksusele kas otse, juhul kui aadress on teada, või teatise avaldamise kaudu, ning annab asjaomasele isikule või üksusele võimaluse esitada oma märkused.

4. Kui on esitatud märkusi või olulisi uusi tõendeid, vaatab nõukogu oma otsuse läbi ning teavitab sellest asjaomast isikut või üksust.”

18. Määruse nr 560/2005 artikli 11a lõike 3 kehtiv redaktsioon¹² näeb ette:

„Nõukogu edastab oma otsuse ja loetellu kandmise põhjused lõikes 1 ja 2 osutatud füüsilisele või juriidilisele isikule, üksusele või asutusele kas otse, juhul kui aadress on teada, või teatise avaldamise kaudu, ning annab asjaomasele füüsilisele või juriidilisele isikule, üksusele või asutusele võimaluse esitada oma märkused.”

9 — Otsus, millega muudetakse otsust 2010/656 (ELT L 93, lk 20).

10 — Määrus, millega muudetakse määrust nr 560/2005 (ELT L 93, lk 10).

11 — Otsus 2010/801.

12 — Määrus nr 25/2011.

19. 28. detsembril 2010, 18. jaanuaril 2011 ja 7. aprillil 2011 avaldas nõukogu Euroopa Liidu Teatajas teatised isikutele, kelle suhtes kohaldatakse otsuses 2010/656 ja määruses nr 560/2005 sätestatud piiravaid meetmeid¹³.

II. Menetlus Üldkohtus ja apellatsioonkaebustega vaidlustatud kohtumäärused

20. Apellandid esitasid 7. juulil 2011 Üldkohtule tühistamishagid neid puudutavate vaidlusaluste sätete peale,¹⁴ väites, et esiteks on rikutud nende kaitseõigusi ja õigust tõhusale õiguskaitsevahendile ning teiseks on rikutud nende omandiõigust ja õigust vabalt liikuda.

21. Seoses oma hagide tähtaegse esitamisega¹⁵ väitsid apellandid, et kuna neid ei teavitatud vaidlustatud sätetest, ei olnud nende suhtes kohaldatav ELTL artiklis 263 ette nähtud kahekuuline tähtaeg.

22. Üldkohus jättis 13. juulil 2011 antud kohtumäärustega tühistamishagid vastu võtmata, kuna pidas neid hilinenult esitatuks. Lühidalt öeldes leidis Üldkohus ELTL artiklis 263 ja Üldkohtu kodukorra artikli 102 lõikes 1 sätestatu alusel, et hagid oleks tulnud esitada kahekuulise tähtaja jooksul, mis hakkas kulgema pärast 14 päeva möödumist vaidlustatud sätete Euroopa Liidu Teatajas avaldamisest. Mainitud tähtaega silmas pidades oleks hagid tulnud esitada vastavalt juhtumile enne 8. aprilli 2011 või 1. juulit 2011. Kuna kõik hagid registreeriti 7. juulil 2011, tuli need seetõttu tunnistada vastuvõetamatuks, seda enam, et ükski apellant ei olnud isegi mitte osutanud ettenägematule asjaolule või vääramatule jõule, mis võimaldab teha erandi ELTL artiklis 263 ette nähtud tähtjast.

III. Apellatsioonkaebused

23. 21. septembril 2011 esitasid apellandid hagid vastuvõetamatuks tunnistanud Üldkohtu määruste peale apellatsioonkaebused Euroopa Kohtule.

24. Apellatsioonkaebuste põhistamiseks esitavad apellandid kaks väidet. Esiteks väidavad nad, et jättes möönmata, et Côte d'Ivoire'is valitsev sõjaolukord tähendas vääramatut jõudu, on Üldkohtus rikkunud õigusnorme. Teiseks heidavad apellandid Üldkohtule ette, et vaatamata sellele, et vaidlustatud akte ei tehtud apellantidele teatavaks, tugines Üldkohus õiguskindluse põhimõttele, et kohaldada nende hagide suhtes tavapärasest tähtaega, mida oli pikendatud üksnes seoses suure vahemaaga, millega ta tõlgendas menetlusnorme kitsalt, mis on apellantide arvates lubatud üksnes tavapärasel olukorras ja seega mitte kuidagi sellisel juhul nagu käesolev, kus asjaomased isikud ei asu liidu territooriumil, vaid sõjaolukorras olevas riigis.

25. Teise võimalusena väidavad apellandid, et Euroopa Kohus peaks ise tühistama vaidlustatud aktid, sest põhiõiguste tõsised rikkumised komisjoni poolt võivad ohustada „Euroopas kehtivat õiguskorda”. Seetõttu väidavad nad, et Euroopa Kohtul jääb üle vaid tõdeda, et Üldkohtu kodukord on vastuolus aluslepingute ja Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga, sest see võimaldab kohaldada apellantide suhtes tähtaega kaebeõiguse teostamiseks.

26. Sellest tulenevalt paluvad nad Euroopa Kohtul: a) tühistada nende hagid vastuvõetamatuks tunnistanud Üldkohtu määrused, b) suunata asi tagasi Üldkohtusse, et apellandid saaksid selle kohtu ees oma õigusi kaitsta, ning c) mõista kohtukulud välja nõukogult.

13 — Vastavalt ELT C 353, lk 11; ELT C 14, lk 8, ja ELT C 108, lk 2 ja 4.

14 — Hagid registreeriti numbrite T-348/11–T-352/11 all.

15 — Punktid 42 ja 43.

IV. Menetlus Euroopa Kohtus

27. Nõukogu osaleb menetluses vaidlemaks apellatsioonkaebustele vastu.

28. Vastuses apellatsioonkaebustele väidab nõukogu seoses apellatsioonkaebuste esimese väitega, et apellandid ei ole selgitanud, miks nad ei saanud otsusele 2011/211 eelnenud liidu meetmetest teada, samas kui vähemalt üks apellantidest oli kasutanud Pariisis advokaadi teenuseid alates 2010. aasta detsembrist. Pealegi ei saa sõjalukorda, millele apellandid tuginevad, pidada nende puhul vääramatuks jõuks, sest sellise olukorra olid põhjustanud apellandid ise, kes keeldusid võimu loovutamisest valitud presidendile.

29. Teise apellatsioonkaebuste väitega seoses leiab nõukogu, et apellandid ei ole tõendanud, millal nad said vaidlusalustest aktidest teada, ega seda, mis põhjustel ei saanud nad neid vaidlustada 2011. aasta märtsi- ja aprillikuu jooksul. Igal juhul leiab nõukogu, et ta ei olnud kohustatud vaidlusalustest aktidest isiklikult teavitama, kuna erinevalt eespool viidatud 16. novembri 2011. aasta otsusega Bank Melli Iran lahendatud kohtuasjast nägi antud juhul kohaldatav õigusakt, st otsus 2010/656 ette võimaluse teavitada ametliku teatise avaldamisega, kui asjaomase isiku aadress pole teada.

30. 14. detsembri 2011. aasta kohtumäärusega liideti kohtuasjad C-478/11 P–C-482/11 P ja keelduti asja lahendamisest kiirendatud menetluses, mida reguleerib Euroopa Kohtu kodukorra artikli 62a lõike 1 esimene lõik.

31. 16. veebruari 2012. aasta kirjaga andis nõukogu Euroopa Kohtule teada, et nõukogu 10. veebruari 2012. aasta rakendusotsuse 2012/74/ÜVJP¹⁶ kohaselt jäeti A. D. Boni-Claverie otsuse 2010/656 II lisas esitatud loetelust välja.

32. Euroopa Kohus otsustas korraldada avaliku kohtuistungi ja kutsus pooli üles vastama kirjalikult enne 15. juunit 2012 kahele kirjalikule küsimusele: esiteks kuupäeva kohta, millal apellandid said vaidlusalustest aktidest „tegelikult teada”, ja teiseks põhjuste kohta, mis lasksid nõukogul jõuda järelduseni, et asjaomaseid isikuid ei saa isiklikult teavitada. Selleks antud tähtaja möödudes oli Euroopa Kohtus registreeritud üksnes nõukogu vastus, kes vastas, et kuna asjaomaste isikute aadresse ei teatud ja olukord Côte d’Ivoire’is oli 2011. aasta märtsis-aprillis kaootiline, oleks olnud väga raske tagada, et aadressaadid saavad tõepoolest teatiseid kätte, isegi kui need oleks saadetud faksi või tähtitud kirjaga nende ametlikku büroosse või kontoris, ja seda sõltumata sellest, et nõukogu poliitika on vältida võimaluse korral füüsilistele isikutele mõeldud teatiste saatmist nende töökoha aadressile.

33. Andnud apellantidele lõpliku tähtaja eelmises punktis nimetatud küsimustele vastamiseks ja 26. juuniks 2012 määratud kohtuistungil osalemise kavatsusest teatamiseks, tühistas Euroopa Kohtu president 21. juuni 2012. aasta määrusega ettekandja-kohtuniku ja kohtujuristi nõusolekul avaliku kohtuistung, olles kuulnud ära nõukogu, kes ei esitanud vastuväiteid, ja võttes arvesse apellantide vaikimist.

16 — Rakendusotsus, millega rakendatakse otsust 2010/656 (ELT L 38, lk 43).

V. Hinnang

A. Lähenemisviis

34. Siinkohal tuleb meelde tuletada, et antud apellatsioonkaebused põhinevad kahel väitel. Esimeses väidavad apellandid, et Üldkohus ei pidanud Côte d'Ivoire'is väidetavalt valitsevat sõjaolukorda vääramatuks jõuks, mis takistas apellantidel oma kaebeõigust seoses vaidlustatud aktidega tõhusalt kasutada. Teises apellatsioonkaebuse väites leiavad apellandid, et õiguskindluse põhimõte ei saa õigustada esiteks seda, et hagide suhtes kohaldati tavapäraselt hagi esitamise tähtaega, mida pikendati üksnes seoses suure vahemaaga, ja teiseks seda, et kõnealustest vaidlusalustest aktidest isiklikult ei teavitatud.

35. Mõlemale väitele tuginedes paluvad apellandid tühistada hagid vastuvõetamatuks tunnistanud kohtumäärused ja suunata asjaomased kohtuasjad Üldkohtusse tagasi, et nad saaksid selles kohtus oma õigusi kaitsta. See on nõue, millele Euroopa Kohus peab lisaks nõukogult kohtukulude väljamõistmise nõudele vastuse andma.

36. Minu arvates tuleks jätta arvesse võtmata apellatsioonkaebustes esitatud täiendav segane viide sellele, nagu oleks Üldkohtu kodukord vastuolus aluslepingute ning Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooniga. Erinevates apellatsioonkaebustes on tõesti kirjas:¹⁷ „Teise võimalusena tühistada aktid, kuna nendega on toime pandud põhiõiguste ja -vabaduste raske rikkumine.”

37. Selline etteheide aktide kohta, mille alusel võeti vastu apellante puudutavad piiravad meetmed, ei vii nendes apellatsioonkaebustes siiski nende aktide kehtivuse uurimise ja vajaduse korral nende kehtetuks tunnistamise formaalse nõudmiseni. Pärast korduvat mainimist, et kõnealused „aktid” riivavad õigusi ja vabadusi, teevad apellandid hoopis järelduse, et „[s]ellest tulenevalt ei jää Euroopa Kohtul muud üle, kui sedastada, et kodukord rikub aluslepinguid [...] ja konventsiooni [...] ning seega ei saa seda kohaldada [...]” (apellatsioonkaebuste punkt 97). Ette heidetavat õiguste rikkumist ei heideta seega ette Üldkohtus vaidlustatud nõukogu aktidele, vaid hoopis kodukorrale endale, mille kohaselt saab sellised aktid vaidlustada üksnes teatud tähtaja jooksul. Ja tegelikult ei heideta õiguste rikkumist ette kodukorrale kui sellisele, vaid seoses selle konkreetse kohaldamisega käesolevates kohtuasjades.

38. Seetõttu puudub piisav minimaalne alus, et mõista, et vaidlustatakse kodukorra kehtivus või et apellandid taotlevad seda, et Euroopa Kohus langetaks hagid vastuvõetamatuks tunnistanud kohtumääruste kehtivuse küsimuse lahendamisele lisaks otsuse ka sisulises küsimuses, mille kohta nad Üldkohtus ei saanud oma seisukohti esitada. Selles mõttes peab apellatsioonkaebuses esitatud nõuete sõnastus olema antud juhul määrav ning mainitud nõuetega taotletakse üksnes vaidlustatud kohtumääruste tühistamist ja asjade tagasisuunamist Üldkohtusse, et viimane teeks sisulise otsuse.

39. Eraldi küsimus on aga see, kas Euroopa Kohtu kodukorra artiklit 61 kohaldades saaks Euroopa Kohus vajaduse korral teha juba käesolevas menetluses otsuse vaidlusaluste meetmete kehtivuse kohta. Seda võimalust saan loomulikult käsitleda alles pärast seda, kui olen uurinud etteheiteid, mis esitati lahendite peale, millest tulenevalt Üldkohus ise ei saanud selles kehtivuse küsimuses otsust teha.

40. Nüüd, kui käesoleva menetluse ese on piiritletud, selgitan kõigepealt välja, milline on minu arvates asjakohaseim lähenemisviis käesolevate apellatsioonkaebustega esitatud küsimuste läbivaatamiseks.

17 — Apellatsioonkaebus C-478/11 P, punkt 95; apellatsioonkaebus C-479/11 P, punkt 93, ja apellatsioonkaebused C-480/11 P, C-481/11 P ja C-482/11 P, punkt 92.

41. Kuna käesoleva menetluse ese ei ole, nagu juba mainisin, nõukogu poolt apellantide suhtes võetud meetmete õiguspärasus, vaid Üldkohtu lähenemisviisi õigsus, mis seisnes apellantide poolt nimetatud meetmete peale esitatud hagide vastuvõtmata jätmises, võib tunduda, et kõnealuseid meetmeid ei peaks põhimõtteliselt üldse jutuks võtma. Nii see siiski ei ole. Kui ma leian, nagu ma juba mainisin, et apellatsioonkaebuste teine väide tuleks vastu võtta, siis seda üksnes vaidlusaluste meetmete võtmisega seotud asjaolude eripära või isegi erandlikkuse tõttu.

42. Seetõttu tuleb esmalt kindlaks määrata, milline on vaidlusaluste meetmete laad, sisu ja ulatus, selleks et täpsustada, mil viisil ja määral riivavad need apellantide õigusi. Sellest sõltuvad ka neist meetmetest konkreetselt puudutatud isikute teavitamise vormi- ja sisulised nõuded.

43. Võin juba ette öelda, et kui järelduks, et vaidlusalustest meetmetest oleks nende sisu tõttu tulnud asjaomaseid isikuid isiklikult teavitada, tuleks järgmiseks küsida, kas juhtumi asjaolusid arvesse võttes olid vastuvõetavad ka muud teavitamisviisid.

44. Kui lõpuks peaks leitama, et liidu õigus lubab teatud juhtudel alternatiivseid teavitamisviise, tuleks järgnevalt analüüsida meetmete, millest on selliselt teavitatud, vaidlustamise tähtaja küsimust. Ning koos sellega tuleks analüüsida, mis ajahetkest kõnealune tähtaeg kulgema hakkab ja eelkõige seda, kas käesoleva asja asjaoludel esineb üks teguritest, mis tähtaja kulgemise peatab; nimelt vääramatut jõud.

45. Eeltooduga – ma rõhutan – ei soovi ma võtta seisukohta nõukogu toimimisviisi suhtes, vaid välja tuua selle, et nõukogu meetmete Üldkohtus vaidlustamiseks ettenähtud tähtaja küsimuse lahendus ei olnud nii ilmselge, nagu nõukogu seda arvas, mistõttu ei saanud rääkida „ilmselgest” vastuvõetamatuses.

B. Vaidlustatud meetmete laad, sisu ja ulatus. Isikliku teavitamise vajadus

46. Nagu juba eelnevalt on välja toodud, hõlmasid apellantide suhtes kehtestatud meetmed keeldu siseneda liikmesriikide territooriumile ja seda läbida ning kõigi neile kuuluvate või nende otsese või kaudse kontrolli all olevate rahaliste vahendite ja muude majandusressursside külmutamist Euroopa Liidus.

47. Pole vaja öeldagi, et tegemist on meetmetega, mis riivavad vähemalt ja *prima facie* apellantide põhiõigust, mis on omandiõigus, mis on tagatud „igaühele” Euroopa Liidu põhiõiguste harta¹⁸ artikli 17 lõikega 1 sõltumata sellest, et seeläbi võidakse mõjutada ka teisi õigusi ja õiguspäraseid huve.

48. Pealegi on need meetmed – ja see on antud asjas iseäranis oluline – võetud *de plano* ilma asjaomaseid isikuid ära kuulamata ja andmata neile võimalust omalt poolt nende kehtestamisele vastuväiteid esitada. Kahtlemata ei tohiks puudu tulla põhjustest, millega õigustada sedavõrd kiiret menetlust rahvusvaheliste rahu ja stabiilsuse säilitamise ja taastamise operatsioonide raames nendes piirkondades, kus võivad ohus olla inimeste kõige põhilisemad õigused. Kuid see ei luba jätta tähelepanuta asjaolu, et nende eesmärkide elluviimise nimel tuuakse sellise menetlusega ohvriks mõned õigusriigi mõiste lahutamatud tagatised.¹⁹ Neist esimene väljendub põhimõttes, et mitte kellegi õigusi ega huve ei tohi kahjustada ilma ärakuulamise võimaluseta.

49. Kokkuvõttes on meil tegemist meetmetega, mis võeti menetluse raames, millest asjassepuutuvad isikud ja üksused ei teadnud, milles nad ei saanud osaleda ning mille sisu mõjutab otseselt nende õigusi ja õiguspäraseid huve.

18 — Euroopa Inimõiguste Kohtu väljakujunenud kohtupraktika alates 7. detsembri 1976. aasta otsusest kohtuasjas nr 5493/72: Handyside vs. Ühendkuningriik (punkt 62) on see, et meetmed, mis takistavad omanikul ajutiselt oma vara käsutada, kuuluvad Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni esimese protokolli artikli 1 teise lõigu kohaldamisalasse.

19 — Isegi põgus viide õigusriiki käsitlevale kirjandusele oleks liiast, kuid mulle tunduvad endiselt väga terased ja asjakohased Thomas Binghami seisukohad teoses *The Rule of Law*, The sixth Sir David Williams Lecture, Centre for Public Law, 16. november 2006.

50. Ilmselt puudutab viimati nimetatud seisukoht teravalt õigust õiguskaitsele. Tegelikult on selle mõju põhjal selge, et igal juhul peab asjaomastele isikutele seoses asjaomaste õiguste ja vabadustega jääma põhiõigus tõhusale õiguskaitsevahendile kohtus; põhiõigus, mis on Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 47 alusel „igäühel” liidu ametiasutuste poolt võimalikult toimepandud õigusrikkumiste puhul.

51. Sellega seoses leian, et nii-öelda erandlikkus, mis iseloomustab selliste meetmete võtmise menetlust, ei saa, kui see on vähegi välditav, edasi kesta karistavate meetmetega seoses kaitseõiguse riivamise näol, kui need on juba vastu võetud ja jõustunud. Kokkuvõttes võib leida õigustuse karistava meetme võtmise menetluse erandlikkusele, kuid mitte kunagi ei saa teha erandit tõhusast kaitseõigusest seoses sellesama meetmega.

52. Teisisõnu tagavad õigusriigi tagatised igäühele liidu raames kohtuliku kontrolli ametiasutuste otsuste üle, mis võivad riivata nende õigusi, vabadusi ja huve. Siinkohal tuleb lisada, et tavaliselt eelnevad sellele kaitsetagatisele muud tagatised, mida kohaldatakse karistava või õigusi piirava menetluse enda raames. Seetõttu muutubki kõnealuste tagatiste ulatusliku või isegi täieliku kadumise puhul õiguskaitse tagatis iseäranis oluliseks.

53. Teisisõnu, kuigi avaliku korra ja riikliku julgeolekuga seonduvad väga mõjuvad põhjused võivad õigustada erandi tegemist üldiste tagatiste suhtes, mis on õiguskorras ette nähtud kogu õigusi piiravate õigusaktide ja -sätete kehtestamise menetluse vältel, näib see olevat mõeldav üksnes tingimusel, et – kui seda nii väljendada – vajaliku hüvitisena kõnealuse piirangu eest võimaldatakse viimast kohtulikku kontrolli nende aktide ja sätete üle nende rakendamise hetkel.²⁰

54. Nagu edaspidi näeme, tuleb seepärast olla iseäranis nõudlik siis, kui nagu antud juhul seisame silmitsi olukorraga, mille puhul õigusriik on teatud mõttes täielikult olemas üksnes sellise menetluse alusel võetud meetme kontrollimisel, mis – tuleb veel kord tõdeda – on individuaalsete tagatiste seisukohast tavaolukorra vaatepunktist selgelt puudulikud.

55. Euroopa Kohtul oli juba võimalus meenutada, et „tõhusa kohtuliku kaitse põhimõte tähendab, et liidu asutus, kes võtab vastu isiku või üksuse jaoks piiravaid meetmeid kaasa toova õigusakti, teavitab akti aluseks olevatest põhjendustest võimalikult suures ulatuses kas akti vastuvõtmise ajal või vähemalt võimalikult kiiresti pärast selle vastuvõtmist, et võimaldada neil isikutel või üksustel oma kaebeõigust teostada”.²¹

56. Nagu peabki, on käesoleva asjaga seotud sätete puhul see nõue täidetud. Nii näeb otsuse 2010/656 artikli 7 lõige 3 hiljutises redaktsioonis ette, et „[n]õukogu edastab oma otsuse, sealhulgas loetellu kandmise põhjused asjaomasele isikule või üksusele kas otse, juhul kui aadress on teada, või teatise avaldamise kaudu, ning annab asjaomasele isikule või üksusele võimaluse esitada oma märkused”. Sarnases sõnastuses sätestab määruse nr 560/2005 artikli 11a lõige 3 kehtivas redaktsioonis omakorda, et „[n]õukogu edastab oma otsuse ja loetellu kandmise põhjused lõikes 1 ja 2 osutatud füüsilisele või juriidilisele isikule, üksusele või asutusele kas otse, juhul kui aadress on teada, või teatise avaldamise kaudu, ning annab asjaomasele füüsilisele või juriidilisele isikule, üksusele või asutusele võimaluse esitada oma märkused”.

20 — Sellega seoses rõhutati hiljutises 15. novembri 2012. aasta otsuses kohtuasjas C-417/11 P: nõukogu vs. Bamba, et võttes arvesse asjaolu, et isikul, kelle suhtes rahaliste vahendite külmutamise meetmed on võetud, puudub õigus olla ära kuulatud enne selliste meetmete võtmist, on asjaomase otsuse põhjendamiskohustuse täitmine seda olulisem, sest see on ainus tagatis, mis võimaldab asjaspepuutaval isikul kasutada tõhusalt tema käsutuses olevat kaebeõigust nimetatud otsuse õiguspärasuse vaidlustamiseks (punkt 51).

21 — Eespool viidatud kohtuotsus Bank Melli Iran, punkt 47, viitega eespool viidatud kohtuotsuse Kadi ja Al Barakaat International Foundation vs. nõukogu ja komisjon punktile 336.

57. Juba otseses seoses õigusega nende meetmete kohtulikule kontrollile saab „otse” teavitamine tsiteeritud sätete tähenduses põhimõtteliselt toimuda üksnes isikliku või eraldi teavitamise tulemusel. Ja seda seetõttu, et teavitamise eesmärk ei ole midagi muud kui võimaldada kaitset asjaomase isiku vastu võetud meetmete suhtes. Seega on tegemist teavitamisega, mis teenib selliste õiguste ja vabaduste kaitsmise huve, mida need meetmed riivavad.²² Seetõttu tuleb teavitada – niivõrd, kui see on võimalik – tegelikult ja tõhusalt, mis põhimõtteliselt välistab ainuüksi ametliku avaldamise.

58. Sellega seoses tegi Euroopa Kohus otsuse kohtuasjas Bank Melli Iran, jõudes järeldusele, et kuigi kõnealusel juhul kohaldatav õigusnorm ei näinud ette „vormi, milles” nõukogu peaks asjaomastele isikutele üksuse suhtes võetud meetme põhjused „teatavaks tegema”, peab nõukogu talle selles osas kehtestatud kohustuse täitma „isikliku teatavakstegemise teel”.²³

59. Muus osas osutub sellega seoses suhteliselt teisejärguliseks asjaolu, et vaidlusalused meetmed olid võetud õigusaktide alusel, mis nagu otsusedki on samalaadsed määrustega ning seetõttu, nagu meenutas Euroopa Kohus kohtuasjas Bank Melli Iran,²⁴ omandavad täieliku õigusjõu üksnes ametliku avaldamisega. Kuid eelkõige on oluline see, et vaidlusalused meetmed kehtestanud sätte vormist sõltumata mõjutab selle sisu otseselt nende isikute õigusi ja vabadusi, kellele need on otse ja isiklikult adresseeritud. Õiguse tõhusale õiguskaitsevahendile loogikast tulenevaid kaalutlusi tuleb seega kohaldada eelisjärjekorras mis tahes muude vormiliste kaalutluste ees.²⁵

60. Kokkuvõttes ja esimese järeldusena leian, et sisu poolest oleks nõukogu pidanud apellantide vastu võetud meetmetest neid teavitama otse, isikliku teavitamise teel.

C. Alternatiivsete teavitamisviiside võimalikkus

61. Käesolevates asjades on siiski tõendamist leidnud, et vaatamata eelmisele järeldusele ei ole nõukogu asjaomaseid isikuid kehtestatud piiravatest meetmetest isiklikult teavitanud.

62. Tuleks arvesse võtta, et otsuse 2010/656 artikli 7 lõike 3 ja määruse nr 560/2005 artikli 11a lõike 3 kohaselt, nagu ma juba eelnevalt mainisin, tuleb juhul, kui otse teavitamine ei ole võimalik, kuna asjaomase isiku „aadress” ei ole teada, teavitada „teatise avaldamise kaudu, ning [anda] asjaomasele isikule või üksusele [võimalus] esitada oma märkused,”²⁶ „ning [andes] asjaomasele füüsilisele või juriidilisele isikule, üksusele või asutusele võimaluse esitada oma märkused”.²⁷

63. Tahaksin juba etteruttavalt märkida, et see alternatiivne teavitamisviis on kõnealustel asjaoludel lisaks sellele, et see on iseenesest kooskõlas õigusega tõhusale õiguskaitsevahendile, ka kohustuslik, ehkki – nagu ma allpool seletan – mitte alati piisav. Enam kui milleski muus on eesmärk õigupoolest selles, et anda asjaomasele isikule sellisel alternatiivsel teel teada, et Euroopa Liit on võtnud põhjustel, millest teda samuti teavitatakse, tema õigusi mõjutava meetme. Teavitamise talituslik eesmärk on

22 — Vt selle kohta Euroopa Kohtu 9. jaanuari 1997. aasta otsus kohtuasjas C-143/95 P: komisjon vs. Socurte jt (EKL 1997, lk I-1, punkt 31), milles kinnitatakse, et „ühenduse õigusaktidest teavitamine [...] nõuab, et teavitatava õigusakti sisu ja põhjendused esitataks üksikasjaliselt. Ilma sellise üksikasjaliku ülevaata ei saa huvitatud kolmas isik täpselt teada vaidlusaluse akti sisu ega põhjendusi, mis võimaldaks tal tõhusalt selle otsuse vaidlustada.”

23 — Kohtuotsus Bank Melli Iran, punkt 52. Kõnealune säte oli nõukogu 19. aprilli 2007. aasta määruse (EÜ) nr 423/2007, mis käsitleb Iraani vastu suunatud piiravaid meetmeid (ELT L 103, lk 1), artikli 15 lõige 3.

24 — Punkt 45.

25 — Ühinen kohtujurist Mengozzi seisukohaga kohtuasjas Bank Melli Iran tehtud ettepanekus, mille punktis 39 ta toonitab „käesolevas kohtuasjas käsitletavate sarnaste piiravate meetmete võtmise aluseks olevate aktide märkimisväärselt hübriidset olemust”. Tegemist on tegelikult aktidega, mis on samal ajal nii üldkohaldatavad aktid (kuna need on adresseeritud kõigile, kes peavad ellu viima heakskiidetud karistavad meetmed) kui ka üksikaktid (sest need on suunatud konkreetselt nende isikute vastu, kelle suhtes need meetmed on võetud).

26 — Otsuse 2010/656 artikli 7 lõige 3.

27 — Määruse nr 560/2005 artikli 11a lõige 3.

võimaldada kaitseõiguse teostamist, ja isegi kui see toimub muul viisil, on see igal juhul kohustuslik, kusjuures ametiasutus ei saa rahulduda sellega, et ta proovib, kuigi edutult, esmajärjekorras ette nähtud teavitusviisi. Kui isiklik teavitamine ei õnnestu, tuleb järelikult proovida teavitada mingil muul viisil, mis isikliku teavitamise puudumisel võimaldaks tegelikult ettenähtud teavitamise ellu viia.

64. Kindlasti ei ole „võimalus esitada oma märkused”, mida pakub otsuse 2010/656 artikli 7 lõige 3 ja määruse nr 560/2005 artikli 11a lõige 3, iseenesest võimalus vaidlustada kohtus meetmed, kuid seoses õigusega tõhusale õiguskaitsevahendile on oluline üksnes see, et meetme kehtestanud ametiasutusele „märkuste esitamiseks” pakutud teave sobib ka meetme vaidlustamiseks Üldkohtus.

65. Siinkohal oleks vaja peatuda ühel väga elementaarsel kaalutlusel. Siin käsitletavate meetmete puhul on tegemist ühe üsna ainulaadse juhtumiga ja nende adressaadid on neid puudutavas osas isikud ja üksused, kes on vähemalt väga iseäralikus olukorras. Nimelt on tegemist meetmetega, mis on võetud ÜRO egiidi all toimuva rahvusvahelise operatsiooni raames ühes Aafrika mandri piirkonnas rahvusvahelise rahu ja stabiilsuse tagamiseks. Kodusõja kontekstis – või vähemalt äärmiselt ebakindlas ja segases olukorras, mis valitseb piirkonnas, mille puhul ei ole tagatud mõistlikult kehtestatud avaliku võimu tõhusus – on ilmne, et ei saa oodata korrektse ja rahumeelse koosseksisteerimise puhul harilike teavitusviiside ja suhtluskanalite head toimimist. Meetmete adressaadid omalt poolt on just nimelt isikud ja üksused, kellele heidetakse ette selliste asjaolude teatud osas põhjustamist, mis on tinginud ebastabiilse olukorra, mille vastu püütakse võidelda.

66. Sellises olukorras nagu kõnealuses tuleb pidada väga tõenäoliseks seda, et isiklik teavitamine ei ole mõeldav, ning järelikult tekib eeltoodust tulenevalt vajadus kasutada muid teavitamisviise. Selles mõttes näeb määruse nr 560/2005 artikli 11a lõige 3 isiku aadressile edastamise alternatiivina ette „teatise avaldamise”. Nõukogu leidis, et mainitud teatis tuleb avaldada Euroopa Liidu Teatajas ja seda ta tegigi käesoleva ettepaneku punktis 19 esitatud kuupäevadel. Võib kõrvale jätta küsimuse, kas oleks tulnud proovida muud liiki „teate avaldamist”, näiteks kohalikes kommunikatsioonivahendites. Igal juhul, ehkki seda aspekti ei pea antud juhul lahkama, on see küsimus suhteliselt vähetähtis, nagu allpool selgitan, sest juhtkriteerium on käesoleva kohtuasja asjaoludega sarnastel asjaoludel hetk, mil asjaomased isikud said teada vaidlustatud meetmetest.²⁸

67. Nimelt on Euroopa Liit kohustatud – kuivõrd see on võimalik – püüdma teadet edastada, sest alles alates teadasaamise hetkest saavad asjaomased isikud tõhusal moel reageerida²⁹ ja hakkab kulgema vaidlusaluste meetmete peale vastava hagi esitamiseks ettenähtud tähtaeg. Lisaks sellele on liit kohustatud aktiivselt pingutama selle eesmärgi saavutamise nimel, sest selle pingutuse alusel on võimalik tuletada eeldus, et asjaomane isik on teada saanud, mis laseks hakata kulgema asjakohase tähtaja.

68. Lühidalt öeldes, mida rohkem ametiasutused hoolitsevad selle eest, et asjaomane isik saaks teada tema suhtes võetud meetmetest, seda tugevam on eeldus, et teadasaamine on toimunud, ja seega seda keerulisem on asjaomasel isikul mainitud eeldust ümber lükata ja tõendada, et vaatamata pingutustele ei olnud tal võimalik teada saada teda kahjustavatest meetmetest.

28 — Rahaliste vahendite külmutamise meetme puhul langeb see hetk tavaliselt kokku ajaga, mil asjaomane isik püüab tulutulult teostada pangatehingut. Seega võib panga poolt antav teave osutada asjaomaste isikute teadasaamisega seotud avalduste kontrollimisel väga kasulikuks. Euroopa Parlamendi ja nõukogu 26. oktoobri 2005. aasta direktiiv 2005/60/EÜ rahandussüsteemi rahapesu ja terrorismi rahastamise eesmärgil kasutamise vältimise kohta (ELT L 309, lk 15) on hea näide pangahoiuste ümberpaigutamise suhtes võetud liidu meetmete rakendamise raames pankadelt nõutava koostöö ulatuse kohta. Sellega seoses tuletatakse selle põhjenduses 4 meelde, et juba nõukogu 10. juuni 1991. aasta direktiiviga 91/308/EMÜ rahandussüsteemi rahapesu eesmärgil kasutamise vältimise kohta (EÜT L 166, lk 77; ELT eriväljaanne 09/01, lk 153) „nõuti, et liikmesriigid keelustaksid rahapesu, ja kohustati rahandussektorit, mis hõlmab krediitiasutusi ja suurt hulka teisi finantseerimisasutusi, oma kliente identifitseerima, säilitama asjakohaseid andmeid, kehtestama sisekorra töötajate koolitamiseks ja võtma tarvitusele rahapesu vastaseid ettevaatusabinõusid ning teatama mis tahes rahapesutunnustega juhtumitest pädevatele asutustele”.

29 — Vt selle kohta eespool viidatud kohtuotsus komisjon vs. Socurte jt, punkt 31.

69. Selles mõttes tingib järelikult asjaolu, et nõukogu on oma tegelikult teavitamise püüdlustes avaldanud teatiseid Euroopa Liidu Teatajas, tugevama eelduse selle kohta, et asjaomane isik on teada saanud, mis on seega põhjendatum tavalisest eeldusest, mille tingib omal ajal toimunud konkreetset karistavate meetmete ametlik avaldamine.

70. Kokkuvõttes seisame silmitsi küsimusega teatud asjaolu (karistavatest meetmetest teadasaamine) toimumise eelduse tugevuse kohta, millest sõltub vastus käesoleva kohtumenetluse tähenduses olulisele küsimusele, nimelt sellele, millal võis vaidlusalused meetmed vaidlustada ja mis ajani neid võis vaidlustada.

D. Hagi esitamise tähtaeg. Dies a quo

71. ELTL artikli 263 kuues lõik sätestab: „[k]äesolevas artiklis sätestatud menetlus tuleb algatada kahe kuu jooksul vastavalt kas meetme avaldamisest või teatavakstegemisest hagejale või nende puudumisel kahe kuu jooksul pärast päeva, mil hageja sellest teada sai.”

72. See viimane osa sättest on liidu kaebeõiguse teostamise korra süsteemis selle sätte tähendust puudutavas määrava tähtsusega, kui tegemist on eraõiguslike isikute poolt neid otse ja isiklikult puudutavate aktide vaidlustamisega. Kõnealune kord, nagu on ilmselgelt eeldatav „õigusel rajaneva ühenduse”³⁰ puhul, mis liit on, peab olema kooskõlas õiguskaitse kättesaadavusega seotud nõuetega, mis on osaks õigusest tõhusale õiguskaitsevahendile, mis praegu on tagatud Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikliga 47.

73. Käesolevas kohtuasjas käsitletavate meetmetega sarnaste meetmete puhul on seega tegemist sätetega, millest, nagu olen korduvalt märkinud, tuleb põhimõtteliselt „asjaomast isikut teavitada”. Kas eeltoodule võib vastu väita, et meetmed olid avaldatud, ning seetõttu on nende avaldamise kuupäev nende vaidlustamise tähtaja määramise aluseks? Asjaolu, et niimoodi saab asjale läheneda ja et seda teed läks ka Üldkohus, näitab igal juhul seda, et seisame silmitsi vähemalt vaieldava küsimusega. Ja just asjaolu, et nii ongi, kinnitab minu meelest seda, et Üldkohus ei oleks tohtinud hagnosis vastuvõetamatuks tunnistada viisil, nagu ta seda tegi.

74. Põhimõtteliselt ei ole vaidlust selles, et menetlustähtaegu tuleb õiguskindluse põhimõtte huvides tõlgendada kitsalt. Sellise põhimõttelise nõudega ei minda siiski äärmuseni aluslepingus endas, mis vajaduse korral tegeliku teadasaamise olulisust mööndes lubab ka seda, et tähtaegade kulgema hakkamine sõltub iga konkreetse juhtumi konkreetsetest asjaoludest.

75. Siit tuleneb ka Üldkohtu menetluskorra tundlikkus raskuste ees, milleks õiguskaitse kättesaadavuse õiguse puhul võib osutada vahemaa, mis jääb õigussubjekti ja Üldkohtu asukoha vahele. Kui Üldkohtu kodukorra artikli 102 lõike 2 kohaselt võib menetlustähtaegu pikendada „seoses suurte vahemaadega”, siis ei taotletud sellega algselt muud kui tagada õiguskaitse kättesaadavus võrdsetel tingimustel ning seega, et vahemaa, mis oli olulisema tähtsusega minevikus, ei kujutaks endast asjaolu, millest sõltuks rohkemal või vähemal määral antud tähtaja täies ulatuses tõhus kasutamine.

76. Kuigi saab väita, et selline vahemaast tingitud tähtaja pikendamine on tänapäeval tänu sidevahendite arenemisele minevikuga võrreldes vähem õigustatud, tuleb tunnistada, et käesoleva kohtuasjaga sarnases olukorras saab mõiste „vahemaa” oma tähenduse tagasi kui füüsiline tegelikkus, millest tuleneb ruumis eraldatud tegelikkuste vahelise teabevahetuse teatav keerukus. Antud juhul on tegemist „vahemaaga”, mida ülekantud tähenduses tehnoloogia ei saa korvata ning mille puhul sellised sätted nagu Üldkohtu kodukorra artikli 102 lõike 2 omavad jätkuvalt täit tähendust.

30 — Kasutades paradigmaatilist väljendit, mida kasutati 23. aprilli 1986. aasta otsuses 243/83: *Les Verts vs. parlament*, EKL 1986, lk 1339, punkt 23, mida Euroopa Kohus hiljuti uuesti kasutas 26. juuni 2012. aasta otsuses C-335/09 P: *Poola vs. komisjon*, punkt 48.

77. Kui asjaomasest aktist teadasaamist saab eeldada juhul, kui isik viibib mõne liikmesriigi territooriumil, siis on seda palju raskem eeldada juhul, kui asjaomane isik viibib liidu piiridest märkimisväärses kauguses. Tegelikult käib just see oletus käsikäes oletusega, et teada saadakse tänu akti avaldamisele Euroopa Liidu Teatajas. Mainitud teadasaamist ei saa niisama eeldada väljaspool liidu õiguse kehtivusala, mis pealegi ei ole kunagi väitnud, et ta väljendab ennast *urbi et orbi*.

78. Euroopa Inimõiguste Kohus omalt poolt on seoses sellega, mis hetkest alates menetlustähtaeg kulgema hakkab, alati rõhutanud selle hetke olulisust, millal asjaomane isik saab „tegelikult” teada teda kahjustava akti sisust.³¹

79. Lõppkokkuvõttes on küsimus selles, kas antud asjaoludel oleks tulnud apellantidele anda kõik õiguskorraga ettenähtud võimalused, et nad saaksid esitada oma argumendid seoses sellega, et vääramatu jõu tõttu „said” nad kõnealustest meetmetest „teada” alles avaldamisest hilisemal kuupäeval, koos sellest vajaduse korral tulenevate tagajärgedega nende hagide esitamise õigeaegsuse küsimuses.³²

E. Hagide menetlemine Üldkohtus. Üldkohtu kodukorra artikli 111 alusetu kohaldamine

80. Praegu käsitletavate juhtumite puhul teame, kuidas Üldkohus jättis oma kodukorra artikli 111 alusel apellantide esitatud hagid üksnes hagiavalduste põhjal vastu võtmata, kohaldades rangelt ELTL artiklis 263 ette nähtud kahekuulist tähtaega. Üldkohtu jaoks oli piisav tõdemus, et karistavaid meetmeid käsitlevad teatised avaldati ametlikult, millest ta kodukorra artikli 102 lõiget 2 kohaldades järeldas, et kahekuuline tähtaeg oli hakanud kulgema 14 päeva pärast avaldamise kuupäeva.

81. Pean Üldkohtuga nõustuma (apellatsioonkaebusega vaidlustatud kohtumääruste punkt 17) selles, et apellandid ei maininud üldse võimaliku vääramatu jõu või ettenägematute asjaolude olemasolu vastavalt Euroopa Kohtu põhikirja artiklile 45.

82. Siiski märkisid apellandid, et neid ei teavitatud isiklikult karistavatest meetmetest ja seda pärast asjaolude kirjeldamist (hagide punktid 18–36), millest tulenes selgesti see, et meetmetest teavitati ametlikult kontekstis, mida iseloomustas vähemalt märkimisväärselt ebastabiilne olukord territooriumil, kus apellandid viibisid. Juba sai mainitud, et nõukogu ei kõhelnud oma 14. juunil 2012 Euroopa Kohtu küsimusele antud vastuse punktis 4 iseloomustamast Côte d’Ivoire’is 2011. aasta märtsis–aprillis valitsevat olukorda sõnaga „kaootiline”.

83. Leian seega, et põhimõtteliselt ei kuulu tõepoolest Euroopa Kohtu pädevusse appellatsioonkaebuse raames süveneda nende asjaolude üksikasjadesse. Kuid Euroopa Kohtu ülesanne on kindlasti määrata kindlaks, kas antud juhtumi iseäranis erilisi asjaolusid arvesse võttes on Üldkohus kaitsnud piisavalt õigust tõhusale õiguskaitsevahendile, kui jättis hagid pikemalt kaalutlemata vastu võtmata üksnes hagiavalduse põhjal.

84. Sellega seoses teen juba ette rutates järelduse, et nii see ei olnud. Nimelt leian, et Üldkohus oleks pidanud andma apellantidele võimaluse esitada oma argumendid põhjaste kohta, mis nende meelest võisid tingida antud juhul ELTL artiklis 263 sätestatud tähtaegadest selle kohaldamise, mis seondub meetmetest teadasaamise, mitte ametliku avaldamisega. Nagu järgnevalt näeme, olid kohtul menetlusvahendid selle teostamiseks olemas.

31 — Vt muu hulgas 25. märtsi 1999. aasta otsus kohtuasjas nr 31423/96: *Papachelas vs. Kreeka*, punkt 30.

32 — Käsitlemata siinkohal muidugi küsimust, mille analüüsimine kuulub ikkagi Üldkohtu pädevusse, ei tundu muus osas, et oleks üleliia raske vähemalt välja selgitada hetk, mis ajast apellandid *kindlasti* meetmetest teadlikud olid. Varade külmutamise meetme enda laadist tuleneb, et see on tõhus või muutub realsust peegeldavaks alates hetkest, mil püütakse kõnealuste varadega teha mingit tehingut. Selle kohta võivad finantsasutused anda teatavat laadi infot, nagu ma juba märkisin 28. joonealuses märkuses. Umbes sama kehtib ka liidu territooriumile sisenemise keeldu kohta, mille täideviimine kuulub liikmesriikide pädevusse.

85. Võttes arvesse tagajärgede raskust asjaomastele isikutele, mille toob paratamatult kaasa hagi pikemalt kaalutlemata vastuvõetamatuks tunnistamine Üldkohtus, leian, et pidades silmas konkreetse juhtumi asjaolusid, oleks Üldkohtu kodukorda tulnud tõlgendada ja kohaldada nii, et see oleks oma tulemilt paremini kooskõlas Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikliga 47 tagatud õigusest tõhusale õiguskaitsevahendile tulenevate nõuetega.

86. Nagu ma juba varem mainisin ja mida tasub veel kord rõhutada, otsustas Üldkohus kohaldada oma kodukorra artiklit 111, mis lubab kohtumäärusega vastuvõetamatuks tunnistada need hagid, mis on „ilmselgelt” vastuvõetamatud. Kuid käesoleva kohtuasja asjaolude puhul on eespool toodud põhjustel siiski kahtlane, kas hagide vastuvõetamatus oli „ilmselge”.

87. Leian nimelt, et käesoleva kohtuasja asjaoludest tulenevalt oleks Üldkohus pidanud kasutama võimalust, mida pakub Üldkohtu kodukorra artikkel 113, mis võimaldab tal igal ajal omal algatusel „pärast poolte ärakuulamist” otsustada, et esineb asja läbivaatamist takistavaid asjaolusid. Sellise ärakuulamise puhul oleks olnud võimalik kuulutada hagit vastuvõetamatuks, kui nii oleks otsustatud, pärast menetluse läbiviimist nõuetekohaste tagatistega.

88. Leian, et Üldkohtu kodukorra artikkel 111 on mõeldud selliste hagide jaoks, mille vastuvõetamatus on sedavõrd „ilmselge”, et selles pole kahtlust ega vaidlustki, ning seega saab need vastuvõetamatuks tunnistada võistleva menetluseta ja eelkõige vajaduseta, et pooled selle suhtes seisukoha võtaksid.

89. Kodukorra artikkel 113 seevastu põhineb eeldusel, et vastuvõetamatus ei ole ilmselge, vaid selle üle tuleb arutleda ja vaielda, ning jätab just seetõttu võimaluse küsimuse üle arutleda. Asjaolu, et sättes on käsitletud võimalust hagi „igal ajal” vastuvõetamatuks tunnistada, viib mõttele, et eelkõige on selle eesmärk võimaldada hagi vastuvõetamatuks tunnistada ka siis, kui algselt on see juba menetlusse võetud ja kui menetlus võib olla juba üsna lähedal sisulise kohtuotsuse väljakuulutamisele. Minu arvates on siiski oluline üksnes see, et väljend „igal ajal” hõlmab ka menetluse alustamist. Ja eelkõige asjaolu, et hagi võib vastuvõetamatuks tunnistada isegi menetluse hilisemas etapis, rõhutab seda, et see säte on mõeldud kohaldamiseks nendel juhtudel, kui vastuvõetavus ei ole üldsegi „ilmselge”.

90. Kokkuvõttes võttis Üldkohtu lähenemine apellantidelt võimaluse teostada oma õigust õiguskaitse kättesaadavusele, ilma et ta oleks kasutanud kõiki tema käsutuses olevad menetluslikke võimalusi, et võimalikult kindlalt välja selgitada, kas apellandid olid kohtusse pöördunud õigeaegselt või mitte, võttes arvesse hetke, mil nad neid puudutavatest meetmetest teada said.

91. Juba see argument üksi on minu meelest piisav põhjendus, et käesolevad apellatsioonkaebused rahuldada. Ja seda mitte niivõrd seepärast, et Üldkohus ei võimaldanud vaidlusaluseid akte vaidlustada, vaid pigem seetõttu, et ta ei kasutanud kõiki talle antud võimalusi, et võimaldada apellantidel maksimaalselt kaitsta oma seisukohta, et nad olid esitanud oma hagiavaldused käesoleva kohtuasja asjaolusid arvestades õigeaegselt. Puhtalt menetluslikus tähenduses väljendudes: selle tõttu, et vastuvõetamatuks tunnistati Üldkohtu kodukorra artiklis 111 sätestatu põhjal, kuigi oleks tulnud Euroopa Liidu põhiõiguste harta artikli 47 tõttu kohaldada sama kodukorra artiklit 113.

92. Siinkohal ei saa ma jätta märkimata, et Üldkohtu esitatud õiguskindluse argument vaidlustatud kohtumääruste punktis 16 ei tundu mulle veenev. On ilmne, et menetlustähtaegade ajaline piiratus teenib õiguskindluse eesmärki, välistades võimaluse igal ajal vaidlustada selliste aktide ja sätete kehtivuse, millel on õiguslikud tagajärjed ja mis sellest tulenevalt tekitavad kolmandates isikutes ootusi, kui mitte lausa õigusi. Antud asjas käsitletavate meetmetega sarnaste meetmete puhul tuleb õiguskindluse põhimõtet kaaluda muude põhiseaduslike hüvede ja õigustega.

93. Teisalt tuleb rõhutada, et käesoleva kohtuasjaga sarnasel juhul, kus asjaomaseid isikuid mõjutavad meetmed, mis on võetud menetluses, milles nad ei saanud osaleda, tuleb „maksimaalselt ära kasutada” võimalused, mille õiguskord annab, et nende üle kohtulikku kontrolli teostada. Kasutada sellisel juhul ära kõik menetluslikud võimalused, mis võimaldavad tegelikult teostada õigust selle õiguskaitsevahendi kättesaadavusele, muutub kohustuslikuks nii põhiõiguste kaitse kui ka liidu võimu seaduspärase teostamise vaatepunktist.

F. Apellantide esindajate käitumine käesolevas menetluses ja selle võimalik mõju kohtuasja lahendamisele

94. Lõpuks tuleks pöörata tähelepanu mõnele käesoleva kohtuasja Euroopa Kohtus menetlemise ajal aset leidnud asjaolule. Ilma igasuguse kahtluseta oleks apellantide suurem hoolsus pannud neid juba hagiavaldustes esitama argumendid, mis nende meelest pidid toetama väidet hagide õigeaegse esitamise kohta. Ja sama kindel on ka see, et isegi mitte suurem hoolsus, vaid lihtsalt nende kaitsealuste huvidest tulenev vähimgi hoolsus oleks pidanud tooma apellantide esindajad avalikule istungile, mille toimumise oli Euroopa Kohus käesolevas kohtuasjas ette näinud ja mis apellantide esindajate tõttu siiski aset ei leidnud. Sellel istungil oleks saanud Euroopa Kohtule esitada asjaolud ja põhjused, mida apellandid ei saanud esitada Üldkohtus.

95. Kogu eeltoodu on vägagi õige. Kuid pean siiski juhtima tähelepanu nõukogu poolt apellantide suhtes võetud meetmete ainulaadsusele (nende õigusi ja vabadusi piiravad meetmed); selliste meetmete kehtestamise menetlusele (ilma ärakuulamise ja võimaluseta end kaitsta); asjaolule, et hagi Üldkohtule on ainus asjaomastele isikutele kättesaadav õiguskaitsevahend (selge erandina üldisest tagatiste süsteemist, mis on omane õigusriigile); asjaolule, et selliste isikute isiklikult meetmetest teavitamine ei olnud võimalik, kes pealegi viibisid väljaspool liidu territooriumi ja olukorras, mida nõukogu on nimetanud „kaootiliseks”. Kõik need on asjaolud, mis juba eraldi võetuna viitavad selgelt liidu poolt tagatud õiguste ja tagatiste riivamisele, ning koos võetuna on põhjustanud väga delikaatse ja kriitilise olukorra õigusriigi põhimõttest tulenevate nõuete seisukohast.

96. Igatahes, kui esiteks apellantide kaitse lühinägelikkus hagi esitamisel Üldkohtusse ja teiseks Euroopa Kohtusse istungile põhjendamatult ilmutata jätmise peaks tähendama seda, et apellandid ei saa lõplikult kaitsta end nõukogu võetud meetmete vastu, oleks eelnevalt kirjeldatud eriliste asjaoludele lisandunud veel üks kogum asjaolusid, mis on kindlasti välditav.

97. Nagu ma juba eelnevalt mainisin, esitasid apellandid tegelikult oma hagides piisavalt tõendeid juhtumi asjaolude ainulaadsuse kohta, et Üldkohtul oleks võimalik aru saada, et meetmed, mida nad soovisid vaidlustada, ei pruukinud olla teada ega nende vaidlustamine apellantide poolt võimalik nende ametliku avaldamise hetkest. Pidades silmas Üldkohtule menetleda esitatud asja laadi, ei oleks ta pidanud selles osas menetlustähtaegu tõlgendama rohkem või vähem paindlikult, vaid pöörama suuremat tähelepanu asjaomastele põhiõiguslikele põhimõtetele, eelkõige kaitsepõhimõttele, ning seetõttu andma apellantidele võimaluse õigustada vajadust, et ELTL artiklis 263 ette nähtud tähtaeg hakkab kulgema kuupäevast, mis ei ühti ilmtingimata meetmete ametliku avaldamise kuupäevaga. Selleks oleks piisanud, kui hagide vastuvõetamatuks tunnistamisel oleks järgitud kodukorra artiklit 113.

98. Mis puutub juba eelnevalt mainitud kohtuistungile ilmutata jätmisse, siis kuigi apellantide esindaja käitumine ei ole vabandatav, väärib see andestust, kuna võib väga tõsiselt kahjustada apellantide õigusi. Apellandid, kelle suhtes on võetud meetmed, mis piiravad nende vaba sissepääsu liidu territooriumile ja näevad ette nende rahaliste vahendite külmutamise liikmesriikides, ei peaks tegelikult sellisel määral kannatama oma esindaja käitumisest menetluse raames tulenevate tagajärgede pärast, kelle teenustest ei saa nad kindlasti samadel tingimustel loobuda, nagu saaksid sellises olukorras teha kodanikud, kelle

puhul asjaolud ei ole niivõrd ainulaadsed kui nende puhul, keda asi puudutab.³³ Tõeliselt tõhusa kohtuliku kaitse tagamise huvides leian, et see, kes on apellantidega sarnases olukorras, väärrib kohtus seda, et kasutataks viimase võimaluseni ära liidu poolt pakutava kaitse võimalused. Võimalused, mis juba iseenesest, ja nagu olen juba täheldanud, on antud juhul väga kasinad.

99. Siinkohal oleks vaja täpsustada, miks tuleb rahuldada apellantide poolt vastavates apellatsioonkaebustes esitatud nõuded.

100. Minu arvates tuleks ELTL artikli 263 kitsalt kohaldamisel põhinev teine väide vastu võtta, sest kuigi apellandid ei maininud selle tagajärgi, nagu oleks pidanud, mainisid nad sõnaselgelt asjaolu, et piiravatest meetmetest ei teavitatud neid isiklikult. See oleks pidanud olema piisav, et Üldkohus mõistaks, et hagit ei olnud „ilmselgelt” vastuvõetamatud, ning seega ei tulnud kohalda Üldkohtu kodukorra artiklit 111, kahtlused hagide vastuvõetavuse kohta oleks tulnud lahendada kodukorra artikli 113 alusel, ehk pärast poolte ärakuulamist.

101. Teise väite vastuvõtmisega muutub loogiliselt võttes ebavajalikuks otsuse tegemine esimese väite kohta, kuna asjakohane menetlusmoment selleks, et Üldkohus teeks otsuse vääramatute jõu võimaliku olemasolu kohta, on just see, mil otsustatakse hagide vastuvõetavus pärast poolte ärakuulamist.

VI. Vaidluse lõplik lahendamine Euroopa Kohtus

102. Euroopa Kohtu põhikirja artikli 61 kohaselt „võib Euroopa Kohus Üldkohtu otsuse tühistamise korral ise teha asja suhtes lõpliku kohtuotsuse, kui menetlusstaadium seda lubab, või suunata asja tagasi Üldkohtusse otsustamiseks”.

103. Minu arvates ei ole täidetud tingimused selleks, et Euroopa Kohus võiks kohtuvaidluse lõplikult lahendada. Endiselt tuleb arvesse võtta, et vaidlusel ei ole muud eset kui vaidlusaluste meetmete peale esitatud hagide vastuvõetamatus; mingil juhul aga mitte kõnealused meetmed ega nende kehtestamise aluseks olnud aktid.

104. Euroopa Kohus peaks minu arvates piirduma hagid vastuvõetamatuks tunnistanud kohtumääruste tühistamisega ning suunama asjad tagasi Üldkohtusse, et viimane saaks lõpuks, pärast seda, kui on Üldkohtu kodukorra artikli 113 kohaselt apellantidel ja muudel pooltel võimaldanud esitada väited selle kohta, kas hagi oli esitatud hilinenult või mitte, otsustada, kas hagit on vastuvõetavad või mitte.

105. Selles kontekstis peaks Üldkohus esitatud väidete põhjal kaaluma kõiki asjaomaseid asjaolusid ja võtma ennekõike konkreetselt arvesse vaidlustatud meetmete laadi, nende kehtestamise menetlust, nende meetmetega seoses kättesaadavaid õiguskaitsevahendeid, seda, kuidas ja millal said asjaomased isikud meetmetest tõenäoliselt teada, ning lõpuks ja eelkõige seda, kui lühike aeg jäi ELTL artiklis 263 ette nähtud tähtaja lõppemise ja hagide esitamise vahele (kuuest päevast kolme kuuni vastavalt juhtumile).

106. Lõpetuseks leian, et asjaolu, et apellant A. D. Boni-Claverie jäeti otsuse 2010/656 II lisas esitatud loetelust välja, ei pea tähendama ilmingimata seda, et tema hagi ese on ära langenud, kuna hagi rahuldav kohtuotsus võib osutuda lõpuks asjakohaseks aluseks, et nõuda tekitatud kahju hüvitamist.

33 — Mulle tundub, et teatud mõttes võiks siin viidata Euroopa Inimõiguste Kohtu doktriinile, mis puudutab õigussubjekti õigust sellele, et määratud kaitsja hooletu käitumine ei kahjusta tema kaitset kriminaalmenetluses. Vt näiteks 19. detsembri 1989. aasta otsus kohtuasjas nr 9783/82: Kamasinski vs. Austria.

VII. Kohtukulud

107. Euroopa Kohtu kodukorra artikli 184 lõike 2 alusel teen Euroopa Kohtule ettepaneku jätta kohtukulude kandmise üle otsustamine edaspidiseks.

VIII. Ettepanek

108. Esitatud kaalutluste alusel teen Euroopa Kohtule ettepaneku:

Võtta vastu apellatsioonkaebuste teine väide ja sellest tulenevalt:

1. Tühistada Üldkohtu 13. juuli 2011. aasta määrused, millega tunnistati vastuvõetamatuks hagid kohtuasjades T-348/11–T-352/11;
2. Suunata kohtuasjad tagasi Üldkohtusse, et viimane teeks otsuse hagide vastuvõetavuse kohta pärast poolte ärakuulamist vastavalt Üldkohtu kodukorra artiklile 113;
3. Kohtukulude kandmine otsustatakse edaspidi.